

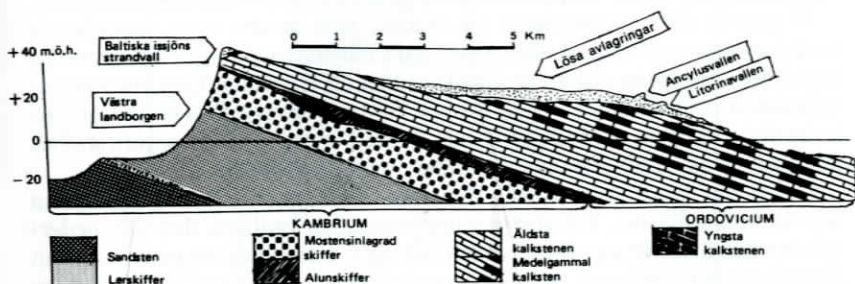
GEOLOGI OCH FOSSIL PÅ ÖLAND

För den som är intresserad av fossil, är Öland ett givande exkursionsmål. Fossil förekommer ju nästan enbart i lagrade bergarter. Dessa bergarter, som i Finland är sällsynta, är utmärkande för den öländska berggrunden.

Under Ostrobothnia australis sommarexkursion till Öland besökte vi flera geologiskt intressanta platser, bland annat fyren vid Segerstad på kusten i sydost, alunbruket vid Albrunna på sydvästkusten, Neptuni åkrar vid stranden längst upp i nordväst norr om Byxelkrok, Byrums raukar söder därom och slutligen alvaret på ett flertal ställen.

Vid Segerstad finns plana kalkstenschällar och lösa kalkstenar i strandkanten. Det verkade som nästan varje sten skulle innehålla något fossil av snäckor, koraller eller allra oftast av ortoceratiter. Dessa rakhorningar eller "ölandsspikar" som Linné kallade dem, är de förstenade skaln av bläckfiskar. Rakhorningsfossil finns också i stentrapporna i några hus i Vasa som stadshuset, Wasa bank och övningsskolans gymnasiebyggnad.

Ortoceratiterna levde i ett varmt och grunt hav för cirka 500 miljoner år sen under jordens forntid, när Öland låg strax söder om ekvatorn! De hårda skaln sjönk ner i bottenlammet och ombildades till sten. Lagren av sediment fortsatte att växa under 100 miljoner år och tiden då det skedde kallas kambrium och ordovicium. Lagren har idag en tjockled av mellan 100 och 260 meter. Detta hav var som djupast i nuvarande Ukraina i Sovjet. Därför lutar lagren mot sydost och Ölands Västra landborgen är geologiskt en "cuesta" en kant i den väldiga sedimentfyllda skålen. Figuren ur den lilla skriften *Om ekologin på Öland* visar lagerföljden och att den äldsta berggrunden går i dagen i väster och den yngsta i öster.

Bilden från U. Ekstam och B. Andersson: *Om ekologin på Öland*

Vid Albrunna besökte vi ett gammalt nedlagt bruk, som använt alunskiffer som råvara. Vid bruket framställde man främst färgämnen, som vitriol. Alunskiffern är såtillvida intressant att den innehåller uran och tillhör oljeskifferna, som utgör viktiga framtida energikällor. Bitar av alunskiffer låg kringströdda i grannskapet.

Under vår resa såg vi på flera ställen rester av gamla strandvallar högt uppe på land. De lösa jordlagren når ingen större tjocklek på ön. Den av inlandsisen avsatta moränen bearbetades av vågor allteftersom landhöjningen fortskred. De tre tydligaste strandvallssystemen har i tiden avsatts vid kusten av Baltiska issjön, Ancylussjön och Litorinahavet, som utgör tidigare stadier i Östersjöns utveckling.

Litorinavallen syntes som en låg åsbildning på öns östsidan. Uppe i nordväst, nära Ölands norr udde, fann vi Neptuni åkrar, som Linné gett namn åt. Han tyckte det såg ut som åkrar. Det är stora, vågiga vallar av sten uppkastade ur havet, så kallade klappstensfält, som är nästan helt fria från växtlighet. Det är tydligen fråga om Baltiska issjöns strandvall från tiden närmast efter istiden för 8500 år sen, när Öland till stora delar låg dränkt i ett sötvattenshav.

Byrums raukar visade sig vara anspråkslösare än de raukformationer som finns på Gottland. Det är hårda bergspartier som motstått havsvågornas erosion och står kvar vackert formade och framträdande. Här såg vi det enda trilobitfossiliet under resan. Det var den känspaka stjärtskölden av en av dessa "stenflundror". Under livstiden för över 500 miljoner år sen hade den varit ungefär 10 centimeter lång. Trilobiterna är ledfossil för kambrium och ordoviciumtiden. De är släktingar till kräftdjuren och har fått sitt namn av att två längsgående fåror delar kroppen i tre lobber. En del av dem blev flera decimeter långa. På samma ställe fanns även fossila skaft av sjöiljor. Dessa är vanliga på Gotland. Sjöiljorna är tagghudingar liksom sjöstjärnorna. Från raukarna såg vi på avstånd i Kalmarsund ön Blå Jungfrun som är 86 meter hög och 30 meter högre än något ställe på Öland. Den är nationalpark.

Kalmarsund är så brett att man knappt skymtar andra stranden. Själva sundet plöjdes under istidens slutskede upp av en mäktig smältvattensälv.

Vi gjorde flere promenader på alvaret, som är den mest särpräglade landskapstypen på Öland. Den utgör nära hälften av öns yta. För den som trivs bäst i öppna landskap är alvaret stället att trivas på. Gästgiveriet där vi bodde drivs ju också av en före detta Vasabo. Alvaret kan tävla med Österbotten i platthet. Träden är få och är mest enar. Marken utgörs ställvis av morängrus, ställvis av otroligt släta, plana kalkhällar.

Också här hittar man fossil. Den rika växtligheten finns i sprickorna mellan kalkhällarna. Till alvarets uppkomst har tydligen den lilla nederbörden och den stora avdunstningen bidragit, men bosättingens inverkan genom intensivt bete och bränslehygge är betydande. Öland har mycket av intresse att erbjuda och lockar till förnyade besök.